

UZLUKSIZ TA'LIM TIZIMIDA DUAL TA'LIM IMKONIYATLARI: O'ZBEKISTON VA XORIJIY MAMLAKATLAR MISOLIDA

Masharipova Barno Erkin qizi

Nukus innovatsion instituti

Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim kafedrasi assistent o'qituvchisi

Barnomasharipova1998@gmail.com,

Adilbayeva Dilnoza Adilbay qizi

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 1-bosqich talabasi.

dilnozaadilboyeva@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15079344>

Annotatsiya. Tezisda uzluksiz ta'lim tizimida dual ta'limning ahamiyati, uning xorijda va O'zbekistonda imkoniyatlari tahlil qilinadi. Germaniya, Shveysariya va Avstriya kabi mamlakatlardagi muvaffaqiyatli tajribalarga asosanib, O'zbekistonda ham dual ta'limni rivojlantirish zarurligi ko'rsatilgan.

Tayanch so'zlar: Dual ta'lim, uzluksiz ta'lim, ishlab chiqarish sektori, hamkorlik, kasb-hunar ta'limi.

Bugungi kunda ta'lim tizimi dunyo bo'ylab doimiy yangilanishlar va yangicha yondashuvlar bilan o'zgarib bormoqda. Ushbu o'zgarishlarning asosiy maqsadi ta'limni o'quvchilarning real hayotdagi ehtiyojlari va global iqtisodiyot talablariga moslashtirishdir. Shu o'rinda, uzluksiz ta'lim tizimi va dual ta'limning o'zaro integratsiyasi o'quvchilarni kasbiy hayotga tayyorlashda muhim rol o'ynaydi. Dual ta'lim metodikasi, nazariy bilimlar bilan amaliy tajribani uyg'unlashtirib, o'quvchilarga ta'lim davomida ish tajribasini olish imkonini beradi, bu esa ularning kelajakdagi ish faoliyatiga katta yordam beradi.

Dual ta'lim konsepsiyasi

Dual ta'lim (nemis tilidan olingan "Duale Ausbildung") o'quvchilarni ikki o'quv muhitida, ya'ni ta'lim muassasalarida va ishlab chiqarish joylarida bir vaqtda ta'lim olishga imkon beradigan ta'lim tizimidir. Bu tizimda o'quvchilar bir qismini nazariy ta'limni olishsa, boshqa qismini real ish sharoitlarida amaliyot o'tash orqali olishadi. Dual ta'limning asosiy maqsadi, o'quvchilarni nafaqat nazariy bilimlar bilan, balki amaliy ko'nikmalar bilan ham ta'minlashdir.

Dual ta'lim tizimi ishlab chiqarish sohalari va ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirishga asoslangan. Bu hamkorlik o'quvchilarga kasbga oid real ish sharoitlarida o'z bilimlarini qo'llash va yangi ko'nikmalarni o'rganish imkoniyatini beradi. Shuningdek, o'quvchilarga o'z kasbiy yo'nalishlarini aniqlashda yordam beradi va ularni bozorga moslashtiradi.

Uzluksiz ta’lim tizimida dual ta’limning rolini kengaytirish

Uzluksiz ta’lim tizimi – bu ta’lim jarayonining to’liq davomiyligini ta’minlovchi model bo’lib, o’quvchilarni boshlang’ich ta’limdan tortib, oliy ta’lim va kasbiy malaka oshirishgacha davom ettiradi. Bu tizimda, o’quvchilar nafaqat bilimlarni egallash, balki o’z kasbiy qobiliyatlarini muntazam ravishda rivojlantirish imkoniyatiga ega. Dual ta’lim uzluksiz ta’lim tizimining muhim qismini tashkil etadi, chunki bu tizim orqali o’quvchilar o’z malakalarini nafaqat ta’lim muassasasida, balki ish joyida ham rivojlantiradilar.

Uzluksiz ta’lim tizimida dual ta’limning kengaytirilishi, o’quvchilarga turli bosqichlarda real ish tajribasini olish imkoniyatini yaratadi. Bu esa nafaqat o’quvchilarning ish bilan ta’minlanishiga, balki ularning o’z ish sohasida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishiga imkon beradi. O’qish jarayonida amaliyot o’rinlarining ko’payishi, o’quvchilarning malakali ishchi kuchiga aylanishini tezlashtiradi va iqtisodiyotning turli sohalarida malakali kadrlarga bo’lgan talabni qondiradi.

Dual ta’limning afzalliklari

Dual ta’lim tizimining asosiy afzalliklari quyidagilar:

1. **Amaliy Tajriba:** Dual ta’lim orqali o’quvchilar nazariy bilimlarni real ish sharoitlarida qo’llash imkoniyatiga ega bo’ladilar. Bu ularni bozorga tayyorlashga yordam beradi. Amaliyot davomida o’quvchilar ish jarayonining barcha bosqichlarini o’rganishadi va shu orqali o’zlarini tajribali mutaxassis sifatida rivojlantiradilar [1.22].
2. **Ishga kirish imkoniyatlari:** Dual ta’lim o’quvchilarga o’qish davomida ishlab chiqarish sohalarida ishlash imkoniyatini beradi, bu esa ularga ish bilan ta’minlanishda yordam beradi. Shu bilan birga, ishlab chiqarish sektoridagi tashkilotlar o’quvchilarga o’z ish joylarini taklif qilishadi, bu esa ish bilan ta’minlanish darajasini oshiradi [2.18].
3. **Ta’lim va ishlab chiqarish o’rtasidagi integratsiya:** Dual ta’lim tizimi ta’lim va ishlab chiqarish o’rtasidagi ajralishni kamaytiradi. Bu, o’z navbatida, o’quvchilarga o’qishdan keyin bozorga chiqishdagi murakkabliklarni kamaytiradi. Ta’lim jarayonining ishlab chiqarish bilan bog’lanishi o’quvchilarga o’z malakalarini tezroq rivojlantirish imkonini beradi [3.42].
4. **Kasbiy rivojlanish:** Dual ta’lim orqali o’quvchilar o’z kasbiy yo’nalishlarini aniq belgilab olishadi. Amaliyot va ta’limning integratsiyasi, ularning malakalarini yuqori darajada rivojlantiradi va o’zgaruvchan mehnat bozoriga tayyorlaydi. O’quvchilar yangi texnologiyalar va metodologiyalarni tezda o’zlashtirishadi [4.9].

Dual ta’limni joriy etishdagi qiyinchiliklar

Dual ta’lim tizimi o‘zining ko‘plab afzalliklariga qaramay, ba’zi qiyinchiliklarga ham duch keladi. Ularning asosiylari quyidagilardan iborat:

1. Ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish tashkilotlari o‘rtasidagi hamkorlik: Ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish sektori o‘rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish muhim vazifadir. Ko‘pgina hollarda, ishlab chiqarish tashkilotlari o‘quvchilarga amaliyot o‘rinlarini taqdim etishda muammolarga duch keladilar. Shuningdek, ta’lim dasturlarining ishlab chiqarish sohalariga moslashtirilishi oson emas.

2. Moliya va resurslar yetishmasligi: Dual ta’limni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun resurslar va moliyaviy qo‘llab-quvvatlash zarur. Ko‘pgina ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish sektori o‘rtasida bu kabi hamkorlikni yo‘lga qo‘yish uchun yetarlicha mablag‘lar mavjud emas. Shuningdek, o‘quvchilar uchun amaliyot o‘rinlarini taqdim etish masalasi ham dolzarbdir.

3. Ta’lim muassasalaridagi resurslar: Ta’lim muassasalari dual ta’lim tizimini amalga oshirish uchun yetarli infratuzilma va o‘qituvchilarga ega bo‘lishi kerak. O‘qituvchilarni o‘quvchilarni real ish sharoitlarida yo‘naltirishga tayyorlash uchun qo‘shimcha tayyorgarlik talab etiladi.

Xorijda dual ta’lim imkoniyatlari

Dual ta’lim tizimi dunyoning ko‘plab davlatlarida muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, Germaniya, Shveysariya, Avstriya kabi mamlakatlarda bu tizim keng tarqalgan va yuqori samaradorlikka ega. Germaniya dual ta’lim tizimi bilan butun dunyoga mashhur bo‘lib, uning muvaffaqiyati o‘ziga xos xususiyatlar va prinsiplar bilan bog‘liqdir.

Germaniya: Germaniya dual ta’lim tizimi butun dunyo bo‘ylab eng rivojlangan va muvaffaqiyatli tizimlardan biri hisoblanadi. Bu tizimda o‘quvchilar ta’limni ikki asosiy joyda oladilar: birinchisi - kasbiy ta’lim muassasasi (berufsbildende schule), ikkinchisi esa amaliyot o‘rni bo‘lgan ishlab chiqarish joyi (predpriyatiya). Germaniyada ish beruvchilar va ta’lim muassasalari o‘rtasidagi hamkorlik juda yuqori darajada bo‘lib, o‘quvchilarni nafaqat nazariy bilimlar, balki real ish sharoitlarida amaliy ko‘nikmalar bilan ham ta’minlashadi. Shuningdek, o‘quvchilarga nafaqat o‘qish davomida, balki o‘qishdan keyin ham ishlab chiqarishda ishlash imkoniyatlari yaratiladi. Germaniyada dual ta’lim tizimi shunday tashkil etilganki, har bir o‘quvchi o‘z malakalarini talab qilinadigan sohada rivojlantirishga imkoniyatga ega bo‘ladi [1.15].

Shvetsariya: Shveysariyada ham dual ta'lim tizimi juda yaxshi rivojlangan. Bu mamlakatda o'quvchilar o'qish davomida, 2-3 kun ishlab chiqarish sektorida ishlashadi va qolgan kunlarda ta'lim muassasasida nazariy bilimlar olishadi. Shveysariya ta'lim tizimi va ishlab chiqarish sektori o'rtasidagi o'zaro hamkorlik o'quvchilarni o'z sohasida chuqur malakali mutaxassislariga aylantiradi. Shveysariyaning dual ta'lim tizimi davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikka asoslangan bo'lib, ishlab chiqarish sektorining ehtiyojlarini qondirish uchun malakali kadrlar tayyorlanadi [2.8].

Avstriya: Avstriya ham dual ta'lim tizimi bo'yicha Germaniyaga o'xshash modelni qo'llamoqda. Bu tizimda o'quvchilar o'qish va amaliyot orasida muvozanatni saqlashadi. Avstriya ta'lim tizimi ishlab chiqarish sektori bilan yaqin hamkorlikda ishlaydi, bu esa o'quvchilarga o'z kasblarini o'qish davomida amaliyotda mustahkamlash imkoniyatini beradi. Dual ta'lim tizimining asosiy afzalliklaridan biri shundaki, o'quvchilar o'qish davomida yuqori darajadagi ish joylarini egallash imkoniyatiga ega bo'lishadi [3.21].

O'zbekistonda dual ta'lim imkoniyatlari

O'zbekistonda dual ta'lim tizimi yaqinda rivojlanayotgan bir yo'nalish hisoblanadi. Ushbu tizimni joriy etish uchun bir qator tashabbuslar amalga oshirilmoqda. O'zbekistonda dual ta'limni kengaytirish va ishlab chiqarish sektorining ehtiyojlariga mos ravishda malakali ishchi kuchini tayyorlash uchun davlat tomonidan qator islohotlar olib borilmoqda.

O'zbekiston: O'zbekistonda dual ta'lim tizimi 2018-yildan boshlab, yangi bosqichga o'tgan. O'zbekistonning "Kasb-hunar ta'limini rivojlantirish"ga qaratilgan tashabbuslari, ta'lim va ishlab chiqarish sohalari o'rtasidagi integratsiyani rivojlantirishga qaratilgan. O'zbekistonning ayrim hududlarida, ayniqsa Toshkent, Samarqand va Buxoro viloyatlarida dual ta'lim tizimi muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda. O'quvchilar nafaqat kasbiy bilimlar olishadi, balki amaliyotda ishlash orqali tajriba to'playdilar. Shuningdek, O'zbekistonning ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish tashkilotlari o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan bir qancha dasturlar ishlab chiqilgan. Masalan, "Kasb-hunar ta'limi va ishlab chiqarish o'rtasida hamkorlikni yanada mustahkamlash" loyihalari amalga oshirilmoqda [4.5].

O'zbekistonda dual ta'lim tizimining asosiy vazifasi – o'quvchilarga kasbga oid bilimlarni nafaqat ta'lim muassasasida, balki amaliyotda ham olish imkoniyatini yaratishdir. Bu tizim, ayniqsa, sanoat va xizmat ko'rsatish sohaslarida, ishchi kuchini tayyorlashda muhim ahamiyatga ega. O'zbekistonda dual ta'limni rivojlantirish uchun ko'plab yurt ichidagi ishlab chiqarish sektorlarida amaliyot o'rinlari tashkil

etilgan. Shu bilan birga, ta'lim muassasalari ham o'zlarining dasturlarini ishlab chiqarish ehtiyojlariga moslashtirishga harakat qilishmoqda.

Xorij va O'zbekiston o'rtasidagi farqlar

Xorijda, ayniqsa Germaniya, Shveysariya va Avstriyada dual ta'lim tizimi uzoq yillardan beri samarali ishlamoqda va bu tizimning muvaffaqiyati ishlab chiqarish sektorining ehtiyojlarini qondirishda va o'quvchilarning ishga tayyorlanishida juda katta ahamiyatga ega. Boshqa tomondan, O'zbekistonda dual ta'lim hali nisbatan yangi tizim bo'lib, bu tizimni joriy etishda bir qator muammolar mavjud. Bunga ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish sektori o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirishdagi ayrim qiyinchiliklar, amaliyot o'rinlari sonining yetarli bo'lmashligi va ta'lim muassasalaridagi resurslar kamchiligi kiradi.

Biroq, O'zbekistonda dual ta'lim tizimining rivojlanishi uchun barcha imkoniyatlar mavjud. Davlat tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar va dasturlar orqali bu tizimni kengaytirish va ishlab chiqarish sektori ehtiyojlariga moslashtirish bo'yicha katta ishlar olib borilmoqda.

Xulosa

Dual ta'lim tizimi nafaqat o'quvchilarning nazariy bilimlarini oshiradi, balki ularga amaliy tajriba va kasbiy ko'nikmalarni ham taqdim etadi. Xorijda, ayniqsa Germaniya, Shveysariya va Avstriyada bu tizim juda yaxshi rivojlangan va o'quvchilarga keng imkoniyatlar yaratadi. O'zbekistonda esa dual ta'lim tizimi hali yangi bosqichda bo'lib, bu tizimning muvaffaqiyatli joriy etilishi uchun ishlab chiqarish sektori va ta'lim muassasalari o'rtasida yanada kuchli hamkorlik talab qilinadi.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. Karimov, I. "Dual ta'lim va uning rolini rivojlantirish", Toshkent: Ta'lim nashri. 2020.
2. Ismailov, A. "Ta'limda amaliyotning o'rni", Bukhara: Qomus nashri. 2018.
3. Rakhimov, Z. "Uzluksiz ta'lim tizimida yangi yondashuvlar", Samarkand: UzTTI nashri. 2022.
4. Ahmadov, S. "Ishlab chiqarish va ta'lim hamkorligi", Toshkent: Yangi Nasiya. 2019.